

Александра ФОСТИКОВ
Историјски институт Београд
Кнез Михаилова 36/II, Београд, Србија
aleksandra.fostikov@iib.ac.rs

Александар КРСТИЋ
Историјски институт Београд
Кнез Михаилова 36/II, Београд, Србија
aleksandar.krstic@iib.ac.rs

ТРИ ИСПРАВЕ И ПЕЧАТ ДМИТРА КРАЉЕВИЋА

Апстракт: У раду се објављују критичка издања с преводом, дипломатичком анализом и фотографијама три латинске исправе Дмитра Краљевића, које је син краља Вукашина издао у својству жупана Зарандске жупаније и кастелана Вилагошвара у Угарској. Две од ових исправа, које се односе на имовински спор између племића Ладислава, сина Андрије Сике од Панкоте и Алексија, сина Димитрија од Естелека, настале 1. и 15. септембра 1404. године у месту Синеке, познате су више од једног века пошто су биле објављене у Дипломатару о угарско-српским односима у средњем веку Лајоша Талоција и Антала Алдашија (1907). Трећа исправа, коју је Димитар Краљевић издао у Будиму 1. марта 1405. године поводом регулисања спора око воденице и воденичких канала на реци Бели Кереш између поменутог Ладислава од Панкоте и Стефана Ертега од Чаме, до сада није била позната нити објављивана. Посебну вредност ове исправе чини то што је на њој добро очуван воштани печат Дмитра Краљевића с хералдичком представом и ћирилским натписом на српском језику, који такође до сада није био познат. Истим печатом била су оверена и друга два Дмитрова сачувана акта, али су отисци сада у веома оштећеном стању. Сва три документа чувају се у архиву породице Ердеди, који се као депозит налази у Аустријском државном архиву у Бечу (Österreichische Staatsarchiv, Wien. Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Familienarchiv Erdödy).

Кључне речи: Димитар Краљевић, Мрњавчевићи, средњовековна Србија, средњовековна Угарска, Македонија, Кришана, Вилагошвар (Ширија), Зарандска жупанија, дипломатика, сфрагистика.

Дмитар Краљевић, најмлађи син краља Вукашина и краљице Јелене, познат и као Димитрије (Demetrius), име је понео према светом Димитрију, заштитнику своје породице.¹ Рођен је вероватно средином XIV века. Први и једини пут током свог живота у западној Македонији, Дмитар се у савременим изворима помиње у натпису у Марковом манастиру (1376/77), где се сходно редоследу рођења наводи иза своје браће Марка, Андријаша и Иваниша.² Његово име се поново јавља у изворима тек после скоро две деценије, лета 1394. у Дубровнику, где долази с братом Андријашем након разилажења у породици Мрњавчевића, а после серског састанка код султана Бајазита I у зиму 1393/94. године. Том приликом, два брата подигла су своје делове депозита краља Вукашина, да би затим ступили у службу угарског краља Жигмунда.³ Као Жигмундов вазал, Дмитар је више пута боравио у Дубровнику ради подизања угарског трибута, чију наплату му је угарски краљ и уступио 1399–1403. и 1406. године. Године 1400. Дмитар је боравио у том граду и ради преговора у име свог владара. Након 1401, награђен је од краља Жигмунда положајима кастелана Вилагошвара и жупана Зарандске жупаније. На тим функцијама налазио се бар до јула 1407, а вероватно и касније, све до своје смрти 1409. године, када је изгледа погинуо у борбама у Србији. Као покојни бележи се пре јуна 1410. године. Како је Вилагошвар био једна од значајнијих краљевских тврђава, давање града и жупаније на управу Дмитру Краљевићу показује да је он морао уживати велико поверење краља Жигмунда, и то у време када су му били потребни одани људи за учвршћивање власти у Угарској. За време

¹ Димитрије је, изгледа, било и крштено име краља Вукашина. О томе, као и о св. Димитрију као патрону Мрњавчевића, видети: М. ТОМИЋ, Слика патрона у олтару Марковог манастира, *Гласови и слике: облици комуникације на средњовековном Балкану (IV–XVI век)*, ур. С. БОЈАНИН – Љ. МИЛАНОВИЋ, Београд 2020, 323–351, стр. 344–345 [М. ТОМИЋ, *Slika patrona u oltaru Markovog manastira, Glasovi i slike: oblici komunikacije na srednjovekovnom Balkanu (IV–XVI vek)*, ur. S. BOJANIN – LJ. MILANOVIĆ, Beograd 2020, 323–351].

² М. ТОМИЋ ЂУРИЋ, *Фреске Марковог манастира*, Београд 2019, 29–30, сл. 11 [М. ТОМИЋ ЂУРИЋ, *Freske Markovog manastira*, Beograd 2019].

³ Након драматичног састанка у Серу, када је у једном тренутку претила опасност да султан Бајазит побије своје балканске вазале, међу браћом је дошло до разлаза по питању даљег прихватања османске врховне власти, видети С. ТИРКОВИЋ, Поклад краља Вукашина, *Зборник Филозофског факултета у Београду* 14/1 (1979) 153–163 [S. ĆIRKOVIĆ, *Poklad kralja Vukašina, Zbornik Filozofskog fakulteta u Beogradu* 14/1 (1979) 153–163].

свог боравка у Угарској задржао је добре односе с Дубровачком општином, а посебно с родом Гучетића. У историографији је упамћен, заједно с братом Андријашем, као први исељеник и поданик краља Жигмунда из слоја српске феудалне господе.⁴

Из периода живота Дмитра Краљевића у Угарској потичу и једине три његове сачуване исправе, које је издао као кастелан Вилагошвара и жупан Зарандске жупаније. У питању су два акта из 1404. и један из 1405. године. Прва два, издата 1. и 15. септембра 1404. године у месту Синеке (Szineke, рум. Sinteа Mica), поводом имовинског спора између племића Ладислава, сина Андрије Сике од Панкоте и Алексија, сина Димитрија од Естелека, и поред тога што су објављена пре више од једног века у оквиру Дипломатара о угарско-српским односима у средњем веку Лајоша Талоција и Антала Алдашија (1907),⁵ нису била и критички приређена, нити детаљно анализирана. Разлог томе делом лежи и у чињеници да ови документи, који су сачувани у породичном архиву грофова Ердеди, нису били лако доступни истраживачима, а њихови снимци нису постојали.⁶ Трећа исправа, коју је Дмитар Краљевић издао у Будиму 1. марта 1405. године поводом регулисања спора око воденице и воденичких канала

⁴ А. ФОСТИКОВ, О Дмитру Краљевићу, *Историјски часопис* 49 (2002) 47–65 [А. FOSTIKOV, О Дмитру Краљевићу, *Istorijski časopis* 49 (2002) 47–65], с ранијом литературом; ИСТА, Писмо дубровачког кнеза и општине великом војводи Хрвоју Вукчићу Хрватинићу, *Стари српски архив* 2 (2003) 185–192 [А. FOSTIKOV, Pismo dubrovačkog kneza i opštine velikom vojvodi Hrvoju Vukčiću Hrvatiniću, *Stari srpski arhiv* 2 (2003) 185–192]. Детаљније о позицији Дмитра Краљевића у Угарској видети и А. КРСТИЋ, *Чланови династија југоисточне Европе у средњовековној Угарској*, Нови Сад, 2014, 144–151, 403–404 (докторска дисертација у рукопису одбрањена на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду) [А. KRSTIĆ, *Članovi dinastija jugoistočne Evrope u srednjovekovnoj Ugarskoj*, Novi Sad 2014 (doktorska disertacija u rukopisu odbranjena na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu)].

⁵ L. Thallóczy – A. Áldásy, *Magyarország melléktartományainak oklevél-tára. Codex diplomaticus partium regno Hungariae adnexarum II. A Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526*, Budapest 1907, 45–46, nos. 97, 98.

⁶ Приватни архив грофова Ердеди налазио се од прве половине XVIII века до краја Другог светског рата у њиховом замку Хлоховец у Словачкој, када је делом пренет у Беч, а делом у Братиславу. Архив Ердедија који се као депозит чува у Аустријском државном архиву коначно је сређен и подељен на садашње серије до почетка 1990-тих. У серији повеља (Urkunden) налази се укупно 1280 докумената за период од XII века до 1526. године, видети É. HALÁSZ – F. PITI, *Az Erdődy család bécsi levéltárának középkori oklevélregesztái 1001–1387*, Budapest–Szeged 2019, 8–9, 11–12.

на речи Бели Кереш између поменутог Ладислава од Панкоте и Стефана Ертега од Чаме, до сада уопште није била позната научној јавности. Откривена је заједно с прве две након вишегодишњег трагања аутора овог рада за поменутих исправама током 2023. године, у Архиву породице Ердеди, који се као приватни породични депозит сада чува у Аустријском државном архиву у Бечу (Österreichische Staatsarchiv, Wien. Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Familienarchiv Erdödy).⁷ У оквиру тог Архива сва три акта се данас налазе под својим новим сигнатурама.⁸

Посебан значај новооткривеног акта, изузев података везаних за локалну историју области око Кереша (садашња Кришана) и тамошње племство, почива на чињеници да нам текст повеље пружа додатни увид у живот и делатност Дмитра Краљевића. На пример, обавештава нас да је Дмитар приликом његовог издавања боравио у Будиму, што до сада није било познато.⁹ Још важније, на истом доку-

⁷ Овом приликом желимо да изразимо најдубљу захвалност др Стефану Ердедију (Stephan Erdödy), који нам је не само одмах изашао у сусрет и љубазно дозволио да добијемо дигиталне снимке сва три акта, ради њиховог публикавања у *Иницијалу*, већ се и лично ангажовао да се процес добијања фотографија докумената из Аустријског државног архива убрза. Такође, због помоћи око потраживања дозволе од др Стефана Ердедија, као и због труда да нам више пута сниме акт из 1405. године, како би се добила што боља фотографија до сада непознатог печата, желимо да се захвалимо и директору и сарадницима Аустријског државног архива, маг. Томасу Јусту (Thomas Just) и маг. Марији Решнер (Maria Röhsner).

⁸ У питању су следеће сигнатуре: АТ-ОеСтА/ННСтА SB Familienarchiv Erdödy Urkunden D 9031 (1. 9. 1404); АТ-ОеСтА/ННСтА SB Familienarchiv Erdödy Urkunden D 9032 (15. 9. 1404); АТ-ОеСтА/ННСтА SB Familienarchiv Erdödy Urkunden D 9033 (1. 3. 1405). Старе сигнатуре дате су у опису докумената ниже.

⁹ Изгледа да се Дмитар том приликом налазио при двору краља Жигмунда ради припреме похода угарског владара против херцега Хрвоја Вукчића, о чему је већ 13. марта дубровачки посланик у Будиму обавестио своју владу – Ф. ШИЋИЋ, *Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba (1350–1416)*, Zagreb 1902, 193–194. Да ли је Дмитар поседовао и своју кућу у Будиму, као касније деспот Стефан, за сада нема података. О палати деспота у Будиму, видети Ј. КАЛИЋ, Палата српских депота у Будиму, *Зограф* 6 (1975) 51–58 [Ј. КАЛИЋ, Палата српских депота у Будиму, *Зограф* 6 (1975) 51–58] (= ИСТА, *Европа и Срби: средњи век*, Београд 2006, 653–659 [Ј. КАЛИЋ, *Европа и Срби: средњи век*, Београд 2006]); А. КРСТИЋ, Српски деспоти и властела у државној структури Угарске (1404–1459), *На граници хришћанске Европе: поглавља из хиљадугодишњег мађарско-српског суживота*, ур. А. ХОРЊАК, Нови Сад, 2020, 20–35, стр. 23 [А. КРСТИЋ, Српски деспоти и властела у државној структури Угарске (1404–1459), *На граници хришћанске Европе: поглавља из хиљадугодишњег мађарско-српског суживота*,

менту налази се доста добро очувани отисак типара личног печата Дмитра Краљевића, који због хералдичке представе и свог ћириличног натписа представља изузетно значајно откриће, које допушта да се изведу, али и потврде одређени закључци.¹⁰ Постојање овог печата у датој форми, указује на најмање три важне чињенице. На првом месту, натпис на печату упућује на закључак да именица Краљевић не представља само титуларни део имена синова краља Вукашина, већ да је у питању право презиме, које су изгледа носила сва четворица.¹¹ Легенда на Дмитровом печату потврђује да је навођење Дмитра као Краљевића у дубровачком акту из 1400. године било сасвим прецизно и одговарало је стварности.¹² Дакле, може се закључити да антропоним Краљевић није означавао титулу (формалну или неформалну) која би обавезивала, нити пак указивала на потенцијалну могућност да је у питању наследник престола.¹³ Да је пак имала такву

уг. А. HORNJAK, Novi Sad, 2020, 20–35]. О подацима од значаја за историју Зарандске жупаније и тамошњег локалног племства видети ниже.

¹⁰ Исти печат налазио се и на друга два акта Дмитра Краљевића, али је на њима изузетно лоше очуван, те се детаљи не виде, већ га само препознајемо према типичном осмоугаоном изгледу и истим димензијама. Текст акта, као и опис и анализу печата, видети ниже. Такође, видети и приложене фотографије.

¹¹ Да ли је антропоним Краљевић презиме у пуном смислу те речи, те да ли је оно носило неке консеквенце у смислу наслеђивања и имало значај титуле, или је било само неформално презиме изведено из титуле, питање је које до сада није било потпуно решено у историографији, уп. Р. МИХАЉЧИЋ, Презимена изведена од титула, *Владарске титуле обласних господара. Прилог владарској идеологији у старијој српској прошлости*, Београд 2001, 281–283 [Р. МИХАЉЧИЋ, Презимена изведена од титула, *Vladarske titule oblasnih gospodara. Prilog vladarskoj ideologiji u starijoj srpskoj prošlosti*, Beograd 2001]; А. ФОСТИКОВ, О Дмитру Краљевићу, 56; В. АЛЕКСИЋ, О неким одликама државног уређења у земљи краља Вукашина и краља Марка, *Научни диалози, сборник посветен на 10-годишнината от научното партньство между Филологическия и Философския факултет на университетите във Велико Търново и Ниш*, Велико Търново 2013, 255–270, стр. 265–266 [V. ALEKSIĆ, О nekim odlikama državnog uređenja u zemlji kralja Vukašina i kralja Marka, *Naučni dialozi, sbornik posveten na 10-godišnjinata ot naučното partnǎstvo meždǎ Filologičeskija i filosoфskija fakul-tet na universitetite vǎv Veliko Tǎrnovo i Niš*, Veliko Tǎrnovo 2013, 255–270].

¹² А. ФОСТИКОВ, Писмо дубровачког кнеза, 187–188.

¹³ Иако се може рећи да је краљ Жигмунд у Дмитру видео наследника куће Мрњавчевића, сходно реалности да је он у том тренутку једини преживели међу браћом, он га ипак ословљава исто онако како се и сџм Дмитар титулише, као сина краља Вукашина, у коме је Угарска својевремено гледала новог краља. То додатно говори у прилог тези да у Дмитровим актима презиме Краљевић не фигурира у смислу титуле, уп. АТ-ОеStA/ННStA SB Familienarchiv

конотацију, не би било могуће да је као додатак имену понесу и преостала браћа. Осим Дмитра, са истим презименом се у савременим изворима јавља и Андријаш, о чему сведочи и његов ктиторски натпис у манастиру Светог Андрије на Тресци. Коначно, народна традиција потврђује да је и Марко носио исто презиме, јер га јасно памти и помиње не само као краља Марка, већ управо као Марка Краљевића.¹⁴

Друго, будући да је натпис на печату исписан на српском језику ћириличким писмом, може се претпоставити да је Дмитар свој лични печат поседовао још пре одласка у Угарску. То даље указује да након погибије његовог оца краља Вукашина и стрица, серског деспота Јована Угљеше у Маричкој бици 1371, и устоличења Марка за краља, Дмитар није само боравио на двору мајке, краљице монахиње Јелене-Јелисавете, нити брата Андријаша, како се раније сматрало. Он је, по свему судећи, већ пре 1394. године и сам стекао право да учествује у удеоној власти своје породице.¹⁵ Коначно, и сама

Erdödy Urkunden D 9510; L. THALLÓCZY – A. ÁLDÁSY, *Magyarország és Szerbia*, 48–49; В. АЛЕКСИЋ, *Наследници Мрњавчевића и територије под њиховом влашћу од 1371. до 1395. године*, Београд 2012, 27 (докторска дисертација у рукопису одбрањена на Филозофском факултету Универзитета у Београду) [V. Aleksić, *Naslednici Mrnjavčevića i teritorije pod njihovom vlašću od 1371. do 1395. godine*, Beograd, 2012, 27 (doktorska disertacija u rukopisu odbranjena na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu)]. Видети и Дмитрова акта ниже.

¹⁴ J. PROLOVIĆ, *Die Kirche des Heiligen Andreas an der Treska*, Wien 1997, 31–32, 38; Р. МИХАЉЧИЋ – Н. МИЛОШЕВИЋ ЂОРЂЕВИЋ, Марко Краљевић, *Сто најзнаменитијих Срба*, Београд 1993 (2011⁴), 64–68 [R. MIHOŠEVIĆ – N. MILOŠEVIĆ ĐORĐEVIĆ, Marko Kraljević, *Sto najznamenitijih Srba*, Beograd 1993 (2011⁴)]. Иако у овом моменту једино немамо изворну потврду за Иваниша, на основу наведених података мора се прихватити да је и он понео исто презиме.

¹⁵ Ранија теза да Дмитар није учествовао у удеоној власти Мрњавчевића постављена је на основу чињенице да није ковао свој новац, нити да је сачувано било које његово лично знамење или податак о његовом ангажовању у државном смислу, уп. А. ФОСТИКОВ, *О Дмитру Краљевићу*, 51, са старијом литературом; В. АЛЕКСИЋ, *Наследници Мрњавчевића*, 271–272. Међутим, на основу податка да је легенда на печату исписана ћирилицом на српском језику, и поред тога што је њиме запечаћен акт исписан латинским језиком, као и да је сама форма у складу са оном уобичајном у домаћем владарском и властеоском слоју, те да се елементи хералдичке представе печата могу везати за ону која се користила у кући Мрњавчевића током њихове владавине на простору Македоније, може се претпоставити да је Дмитар понео свој печат из домовине. Видети детаљније о печату ниже, као и приложену фотографију печата. О титули монахиња краљица, видети: А. ФОСТИКОВ, *Повеља монахиње кнегиње Јевгеније манастиру Великој Лаври Светог Атанасија на Светој Гори*, *Иницијал. Часопис за средњовековне студије* 10 (2022) 151–168, стр. 157–158 [A. FOSTIKOV,

хералдичка представа, у оквиру које доминира фигура лава који се ослања на задње ноге, потврђује да је лав био део иконографије куће Мрњавчевића. Тако су на плочи која се некад налазила испред часне трпезе у Марковом манастиру такође била представљена два лава међу којима је стајао двоглави орао у „хералдичкој форми“.¹⁶ Можда у овом лаву куће Мрњавчевића треба видети узор хералдичког македонског лава, чије тачно порекло још увек није разјашњено.¹⁷

Све наведено указује да је било неопходно приредити критичка издања све три исправе Дмитра Краљевића, као и објавити њихове фотографије.

* * *

Све три сачуване исправе које је Дмитар Краљевић издао у својству жупана Зарандске жупаније и кастелана Вилагошвара односе се на Ладислава, сина Андрије званог Сике од Панкоте. О овој личности и његовој породици не знамо много. У малобројним сачуваним дипломатичким изворима (који иначе сви потичу из архива породице Ердеди) Ладислав се јавља на самом крају XIV века. Тада је започео дугогодишњу парницу око власништва над деловима два поседа у Зарандској жупанији, на које је полагао наследно право. Био је становник трговишта Панкота¹⁸ у истој жупанији – као *civis*

Povelja monahinje kneginje Jevgenije manastiru Velikoj Lavri Svetog Atanasija na Svetoj Gori, *Inicijal. Časopis za srednjovekovne studije* 10 (2022) 151–168].

¹⁶ Н. П. КОНДАКОВ, *Македонија – Археологическое путешествие*, Санктпетербург, 1909, 184 [N. P. KONDAKOV, *Makedonija – Arheologičeskoe putešestvie*, Sanktpeterburg 1909]; М. ТОМИЋ ЂУРИЋ, *Идејне основе тематског програма живописа цркве Светог Димитрија у Марковом манастиру*, Београд 2017, 554–555, н. 2712 (докторска дисертација у рукопису одбрањена на Филозофском факултету Универзитета у Београду) [М. ТОМИЋ ЂУРИЋ, *Idejne osnove tematskog programa živopisa crkve Svetog Dimitrija u Markovom manastiru*, Beograd 2017 (doktorska disertacija u rukopisu odbranjena na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu)]. Детаљније о ликовној представи на печату видети ниже, под описом печата, као и на приложеним фотографијама печата.

¹⁷ О лаву као хералдичком симболу Македоније, видети: А. МАТКОВСКИ, *Грбовите на Македонија*, Куманово 1990, 44, passim [А. МАТКОВСКИ, *Grbovite na Makedonija*, Kumanovo 1990]; С. ФИЛИПОВА, *Студији за херладика во Македонија*, Скопје 2015, 55, passim [S. FILIPOVA, *Studii za herladika vo Makedonija*, Skopje 2015.].

¹⁸ Насеље Панкота (сада у Арадској жупанији у Румунији), које се јавља у изворима од почетка XIII столећа, у XIV и XV веку имало је статус трговишта (*oppidum*). Већ почетком XIV века у Панкоти је постојала краљевска тврђава (*arx, castrum*), коју је краљ Жигмунд 1387. године даровао северинским

de Pankotha забележен је у документима из 1414. и 1416. године.¹⁹ У доступној грађи нису сачувани подаци да је обављао јавне функције у Угарској крајем XIV и првих деценија XV века. Ипак, посредно се може закључити да је имао одређени утицај у Зарандској жупанији. О томе сведоче како документи које овде објављујемо, тако и то што је Ладислав, по свему судећи, од краља Жигмунда добијао и поседе у истој жупанији.²⁰

Две исправе Дмитра Краљевића односе се на спорове Ладислава од Панкоте са Алексијем, сином Димитрија од Естелека (Хустелека). Као ни за његовог тужитеља, ни за Алексија у доступној грађи није забележено да је обављао јавне функције. Племићки придевак носио је по поседу *Östelek* (*Ewsthelek*) који се налазио јужно од насеља Заранд и Синеке.²¹ Да су ова два властелина имала подужу историју међусобних спорова, парница и потраживања види се не само из садржаја исправа које је издао Дмитар Краљевић, него и из

бановима Ладиславу и Стефану Лошонцију. Осим тврђаве, и истоимено трговиште налазило се у поседу породице Лошонци током XV века – *Zsigmondkori Oklevéltár* I (1387–1399), ed. E. MÁLYUSZ, Budapest 1951, 10, nr. 89, 349, nr. 2255, 496, nr. 4486; II/1 (1400–1406), Budapest 1956, 483, nr. 3957; D. CSÁNKI, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában* I, Budapest 1890, 727; A. SZABÓ, *Erdély, Bánság és Partium történeti és közigazgatási helységnévtára. Dicționarul istoric și administrativ al localităților din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, t. II (P–Z), Csíkszereda 2003, s. v. „Pâncota”.

¹⁹ Ладислав од Панкоте, син Андрије званог Сике, започео је 1399. године парницу с члановима породице Гачал од Кера око делова поседа *Wasary* и *Megyer* у Зарандској жупанији, на које је полагао право као наследник Ђорђа, брата архиђакона Панкоте. Поменути Ђорђе је делове ових поседа држао у залогу још 1372. године. Парница се отезала све до 1416. године, када је суд краљевог специјалног присуства пресудио у корист Ладислава, који је тако стекао и једну трећину поседа Кер – *Zsigmondkori Oklevéltár* V (1415–1416), ed. E. MÁLYUSZ – I. BORSA, Budapest 1997, 536–537, nr. 1998, 557, nr. 2083.

²⁰ Краљ је у септембру 1414. године наредио Арадском каптолу да Ладислава, сина Андрије *dictus Sykee de Pankotha* уведе у трајно власништво над делом поседа *Cygetewissee* у Зарандској жупанији, што је и учињено – *Zsigmondkori Oklevéltár* IV (1413–1414), ed. E. MÁLYUSZ – I. BORSA, Budapest 1994, 638, nr. 2857.

²¹ Током XIX и почетком XX века пустава, видети *Hungary (1819–1869) – Second military survey of the Habsburg Empire*, <https://maps.arcanum.com/en/map/secondsurvey-hungary>; *Habsburg Empire (1869–1887) – Third Military Survey (1:25000)*, <https://mapire.eu/en/map/thirdsurvey25000>). Из исте породице је извесно потицао и Гал од Естелека који је 1400. године био краљев представник приликом позивања Ђорђа Гачала од Кера на суд по тужби Ладислава од Панкоте – *Zsigmondkori Oklevéltár* V, 536–537, nr. 1998.

једног ранијег документа. Тако се Ладислав од Панкоте 25. априла 1401. године пред поджупанима и племићким судијама Зарандске жупаније у месту Синеке заклео да је невин по тужби Алексија од Естелека да је од њега примио 43 форинте „cum verbo domine matris eiusdem“.²²

Последња Дмитрова исправа, која је до сада била непозната историјској науци, односи се на спор око млина и воденичних канала између Ладислава од Панкоте и Стефана Ердега од Чаме. Он је био син Стефана од Терестења,²³ а у изворима се помиње од 1387. године, када је заједно с браћом Николом и Јованом од краља Жигмунда добио посед Чаму у Тамишкој жупанији. Овај посед браћа су стекла због војних заслуга у служби северинских банова Ладислава и Стефана Лошонција, борећи се против Жигмундових непријатеља, присталица анжујске странке. Оданост браће Ердег краљ Жигмунд је награђивао и наредних година, уступајући им и друге приходе у Тамишкој жупанији (1391).²⁴ Документ који овде објављујемо сведочи да су браћа стицала поседе и у Зарандској жупанији, а вероватно и у другим деловима данашњег Баната и Кришане. Као фамилијар тамешког и арадског жупана Пипа Спана, Стефан Ердег је 1409. године био поджупан Арадске жупаније, што је уједно и последњи податак о њему.²⁵

1.

Исправа о протесту Ладислава од Панкоте против Алексија од Естелека поводом неиспуњавања споразума о регулацији имовинских спорова у предвиђеном року

Синеке, 1. септембар 1404. године.²⁶

Документ је написан црним, местимично избледелим мастилом на комаду папира облика издуженог правоугаоника ширине око 218 мм и дужине око 78 мм, готичким курзивом с великим бројем

²² *Zsigmondkori Oklevéltár* II/1, 125–126, nr. 1036.

²³ Насеље у североисточној Мађарској поред границе са Словачком, у средњем веку припадало је жупанији Торна.

²⁴ Т. ORTVAY– F. PESTY, *Oklevelek Temesvármegye és Temesvárváros történetéhez* I, 1183–1430, Pozsony 1896, 155–161, 198–200; *Zsigmondkori Oklevéltár* I, 11, 204, nr. 97, 101, 1863.

²⁵ *Zsigmondkori Oklevéltár* II/2, 236, nr. 6757, 6758; P. ENGEL, *Magyarország világi archontológiája (1301–1457)*, Budapest 1996, I, 98; II, 181.

²⁶ AT-OeStA/HHStA SB Familienarchiv Erdödy Urkunden D 9031.

скраћеница. Текст је исписан у 11 редова, с тим што 9. ред чине свега три речи које су уметнуте између 8. и 10. реда (*solutione iudicis* на почетку реда и реч *non* одвојено, уз саму десну маргину). Текст испуњава скоро читав простор хартије, осим на доњој маргини, где су причвршћена три утиснута печата од смеђег воска. Печати су у великој мери оштећени, али би се према осмоугаоном облику дало закључити да је онај десни припадао Дмитру Краљевићу. Остали печати вероватно припадају племићким судијама Зарандске жупаније. Сви печати су причвршћени тако што је восак наливен преко трачица хоризонтално провучених кроз две рупице на хартији. Исправа је била савијена два пута по дужини.

На полеђини исправе постоје две касније архивске белешке. Једна је сасвим кратка: *De Zarand interposita*, док друга представља доста опширан регест овог документа: *1404. Protestatorio Ladislavi filii Andreae Gyke (!) de Pankota contra Alexium filium Demetrii de Esteleg super equis equalialibus, literis inter ipsos emanatis litibusque vites ipsos vertatibus et aliis rebus praeterito termino sibi juxta factam concordiam dari et assignari debentibus denegatis et recusatis in comitatu.*²⁷ Изнад овог регеста написана је и стара сигнатура: *Cistula 49, Fas. 26, No 5*. На средишњем делу полеђине налази се и отисак модерног печата (у љубичастом мастилу) Архива властелинства Ердедија у Галгоцу (Хлоховецу у Словачкој), у коме је раније чувана ова збирка докумената. На полеђини се налазе и три новија записа графитном оловком (стара сигнатура и датум издавања исправе).

Претходно издање: L. THALLÓCZY – A. ÁLDÁSY, *Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526*, Magyarország melléktartományainak oklevéltára 2, Budapest 1907, 45. Кратак регест на мађарском: *Zsigmondkori Oklevéltár* II/1 (1400–1406), ed. E. MÁLYUSZ, Budapest 1956, 401, nr. 3389.

Текст документа

Nos, Demetrius, filius Wlcassini²⁸ regis, castellanus de Vilagusuar, comes comitatus |2| de Zarand et quatuor iudices nobilium de eadem, memorie commendamus per presentes, quod Ladislaus filius |3| Andree Gike de Pankota

²⁷ „1404. Протест Ладислава, сина Андрије Гике (!) од Панкоте против Алексија, сина Димитрија од Естелега због порицања и одбијања да да и преда јахаће коње, исправе које су међусобно издали и парнице око винограда које су између себе водили и других ствари што је у претходном термину био дужан према постигнутом споразуму у жупанији.“

²⁸ У издању Талоција и Алдашија Wlkassini.



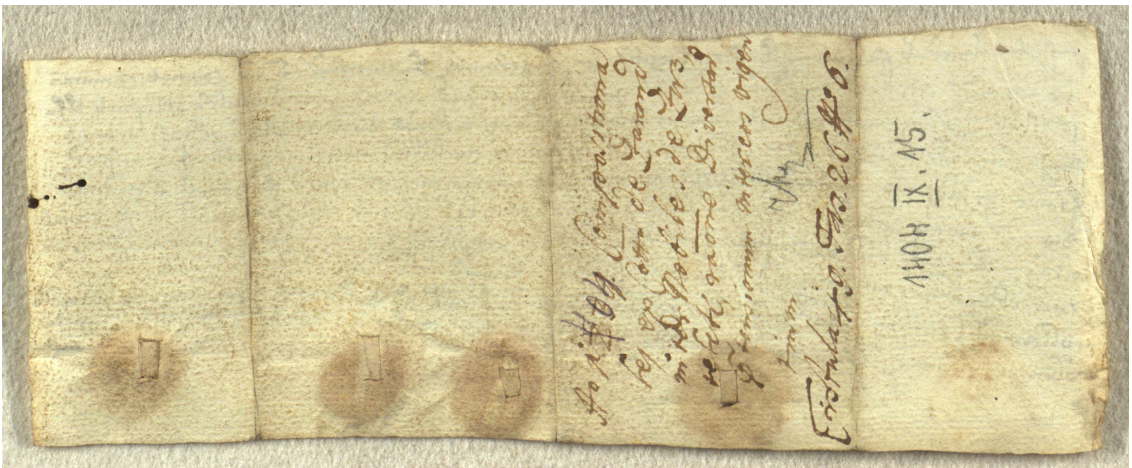
Исправа о протесту Ладислава од Панкоте, 1. септембар 1404. године
(AT-OeStA/HHStA SB Familienarchiv Erdödy Urkunden D 9031).



Полеђина исправе о протесту Ладислава од Панкоте
(AT-OeStA/HHStA SB Familienarchiv Erdödy Urkunden D 9031).



Исправа о споразуму између Ладислава од Панкоте и Алексија од Естелека, 15. септембар 1404. године (AT-OeStA/HHStA SB Familienarchiv Erdödy Urkunden D 9032).



Полеђина исправе о споразуму између Ладислава од Панкоте и Алексија од Естелека (AT-OeStA/HHStA SB Familienarchiv Erdödy Urkunden D 9032).

coram²⁹ nobis protestatus extitit, quod Alexius filius Demetrii |4| de Esteleg³⁰ super equos equitiales ac litterarum inter ipsos emanatarum et super omnes lites |5| inter ipsos vertentes tam centum florenos quam aliquarum duplarum³¹ necnon vi|6|nearum, feria secunda proxima post festum Inventionis Sancte Crucis dare et assinare |7| teneretur ac dare debuisset, et minime ipsam concordiam annotatam per multorum |8| virorum nobilium inter ipsos dispositam sub obligamine decem marcarum absque |9| solutione iudicis non |10| fecisset, testimonio presentium mediante. Datum in Zyneke feria secunda proxima ante |11| festum beate Regine, anno Domini M^{mo} CCCC^{mo} quarto.

Превод

Ми, Димитрије, син краља Вукашина, кастелан Вилагошвара, жупан жупаније Заранд и четири племићке судије исте (жупаније), овиме дајемо на знање да је Ладислав, син Андрије Сике од Панкоте пред нама уложио протест што Алексије, син Димитрија од Естелека, који је поводом јахаћих коња и исправа између њих издатих и поводом свих парница међу њима вођеним, био обавезан и дужан да му да и додели како сто форинти, тако и неке двоструке винограде у понедељак после празника Проналаска Часног крста,³² ни најмање није извршио наведени споразум уређен преко многих племенитих мужева уз обавезу од десет марака, мимо плаћања судији, о чему се издаје ово сведочанство. Дано у Синекеу, у понедељак пред празник свете Регине,³³ лета Господњег хиљаду четиристочетвртог.

2.

Исправа о споразуму између Ладислава од Панкоте и Алексија од Естелека (Хустелека). Синеке

15. септембар 1404. године.³⁴

Као и претходни, и овај документ је написан црним мастилом на комаду папира издуженог правоугаоног облика ширине око 225 мм и дужине око 85 мм, готичким курзивом с великим бројем скраћеница. Текст је исписан у десет редова, с тим што је последња реч, односно година написана римском цифром (*IIII^o*) испод последње речи у

²⁹ Испред ове речи написано је, па прецртано слово „р“ или је, можда, у питању скраћеница за „quod“.

³⁰ У издању Талоција и Алдашија погрешно Eskleg.

³¹ Иза ове речи написана је, па затим прецртана реч „facta(m)“.

³² 5. мај 1404. године.

³³ 1. септембар 1404. године.

³⁴ АТ-ОеStА/HHStА SB Familienarchiv Erdödy Urkunden D 9032.

10. реду (*quatringentesimo*). На основу рукописа може се извући закључак да ову исправу није писао исти писар који је две седмице раније саставио претходну. Као и у случају претходне исправе, текст испуњава скоро читав простор хартије, осим на доњој маргини, где су причвршћена четири утиснута печата од смеђег воска. Печати, од којих су данас остала само три, и то у знатној мери оштећена, били су причвршћени тако што је восак наливен преко трачица вертикално провучених кроз две рупице на хартији. И овде би се према осмоугаоном облику и димензијама крајњег десног печата могло закључити да је то печат Дмитра Краљевића. Остали печати вероватно припадају племићким судијама Зарандске жупаније, а можда и парничарима. Исправа је била савијена три пута по дужини. Каснија архивска белешка на полеђини исправе гласи: *Anno 1234. Compositiones ex comitatu de Zarand inter nobiles de Zwztellek (!) ratione diversarum praetensionum omni inter eos vigentium.*³⁵ На полеђини документа написана је и стара сигнатура: *Cistula 49, Fas. 26, No 6*, а ту је у новије време графитном оловком убележен и датум издавања исправе.

Претходно издање: L. THALLÓCZY – A. ÁLDÁSY, *Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára*, 46. Кратак регест на мађарском: *Zsigmondkori Oklevéltár* II/1, 403, nr. 3407.

Текст документа

Nos, Demetrius, filius Wlkassini regis ac castellanus de Vilagusvar nec non comes comitatus |2| de Zarand, memorie commendamus per presentes, quod Ladislaus filius Andree ab una parte, vero ex altera Elexius de Hu|3|stellek coram nobis personaliter constituti et confessi sunt, quod inter ipsos litis materia et controversia diutius |4| fuisset ventilata, tamen per ordinationes multorum virorum nobilium in talem pacis devenissent |5| unionem, quod Alexius annotatus literas suas inter ipsos emanatas ac centum florenos nec non me|6|diate equarum equitium assignare asumpsisset, vice iterata Ladislaus prefatus res affectuales et alias causas |7| eidem reliquit, et omnes causas usque hunc habitas commisissent banas,³⁶ cassas et viribus carituras, |8| tali obligamine, ut sic a partium predictam compositionem infringere nitentur, ex tunc talis pars contra partem |9| tollerantem iudicium maiestatis salva portione iudicis convincantur, ad quod partes spontanea se obligaverunt |10| voluntate. Datum in Zinike, feria secunda proxima post festum Exaltationis Sancte Crucis, anno Domini quatringentesimo |11| III^o.

³⁵ „Године 1234. Помирење у жупанији Заранд између племића од Су-стелека (!) у погледу свих различитих тужби које су међу њима на снази“. Преко броја 1234. касније је плавом оловком написана исправна 1404 година.

³⁶ Треба: vanas.

Превод

Ми, Димитрије, син краља Вукашина и кастелан Вилагошвара, као и жупан жупаније Заранд, овим дајемо на знање да су се Ладислав син Андрије с једне, и Алексије од Хустелека с друге стране, пред нама лично састали и обзнанили, да су међу њима парнице и спорови дуго били подстакнути, али су посредовањем многобројних племенитих мужава дошли до таквог јединства у миру, да је наведени Алексије прихватио да додели (преда) своје исправе које су издали међу собом и сто форинти као и половину јахаћих коња, док је, с друге стране, поменути Ладислав одустао од срџбе и других парница против њега, и све парнице које су до сада започели, држи за ништаве, укинуте и стављене ван снаге, под тим условом, да уколико једна од страна покуша да прекрши поменути споразум, тада суд његовог величанства задржава судијску улогу у доказивању кривице те стране против трпељиве стране, на шта су се стране добровољно и по својој вољи обавезале. Дано у Синекеу, у понедељак после празника Уздизања Часног крста,³⁷ лета Господњег хиљаду четиристочетвртог.

3.

Исправа о споразуму између Ладислава од Панкоте и Стефана Ердега од Чаме око воденице на реци Бели Кереш

Будим, 1. март 1405. године.³⁸

Исправа је написана на комаду папира правоугаоног облика ширине око 220 мм и дужине око 205 мм, у чијем је доњем делу, лево од печата, видљив водени знак у облику рибе. Текст је исписан црним или тамносмеђим, сада избледелим мастилом у 22 реда, релативно читким готичким курзивним писмом с великим бројем скраћеница. Према рукопису се може закључити да овај писар није састављао ниједну од претходне две Дмитрове исправе. Такође, треба приметити да је за разлику од претходних документа, који су писани у месту Синеке у Зарандској жупанији, овај настао у Будиму. Документ је био савијен једном по ширини и два пута по дужини. На полеђини исправе налази се каснија архивска белешка: *Anno 1405. Concordia inter Ladislaum filium Andreae dicti Sike de Pankota et Stephanum Őrdegh de Csoma racione molendini in fluvio Fehérkures coram*

³⁷ 15. септембар 1404. године.

³⁸ AT-OeStA/HHStA SB Familienarchiv Erdődy Urkunden D 9033.

comite de Zarand.³⁹ Уз доњу ивицу полеђине документа написана је и стара сигнатура: *Cistula 49, Fas. 22, No 26*. На полеђини је исписан и датум издавања акта графитном оловком.

Печат

Печат Дмитра Краљевића, утиснут на све три исправе, најбоље је очуван на овој последњој од 1. марта 1405. године. То је мали печат осмоугаоног облика, пречника око 29 мм, који је за документ причвршћен испод последњег реда текста тако што је восак наливен преко трачице хоризонтално провучене кроз две рупице на хартији. Восак је био обојен, вероватно зеленом бојом. Преко воска је био залепљен комадић хартије, на коме је остао отисак печата, што је омогућило реконструкцију и мањег дела хералдичке представе и натписа који је због оштећења печата изгубљен.

Поред печата његовог оца краља Вукашина утиснутог на повељи Дубровнику од 5. априла 1370. године,⁴⁰ ово је једини за сада познати печат неког члана породице Мрњавчевић. Хералдички мотиви на Дмитровом печату разликују се од оних на печатњаку његовог оца, као и од традиционалног грба Мрњавчевића у тзв. илирским грбовницима.⁴¹ У средишњем делу печата налази се хералдичка представа, састављена из више елемената, при чему је само поље подељено гредом, тако да горњи део представе у чијем центру се налази лав заузима две трећине поља, док се у доњој трећини сада налазе три од некадашњих пет хоризонтално постављених кугли. Отисак

³⁹ „Године 1405. Споразум између Ладислава, сина Андрије званог Сике од Панкоте и Стефана Ердега од Чоме у ствари млина на реци Бели Кереш пред зарандским жупаном.“

⁴⁰ С. ЋИРКОВИЋ, Повеља краља Вукашина Дубровнику којом потврђује повеље ранијих српских владара, *Стари српски архив* 4 (2005) 161–172, стр. 161, и снимак између стр. 162–163 [S. ĆIRKOVIĆ, Povelja kralja Vukašina Dubrovniku kojom potvrđuje povelje ranijih srpskih vladara, *Stari srpski arhiv* 4 (2005) 161–172]; G. ČREMOŠNIK, *Studije za srednovjekovnu diplomatiku i sigilografiju južnih Slovena*, Sarajevo 1976, 133, tab. 4, sl. 11; Б. ХЕКИЋ, *Печату српских средњовековних владара између западних и византијских узора*, Београд 2021, 366 (докторска дисертација у рукопису одбрањена на Филозофском факултету Универзитета у Београду) [B. HEKIĆ, *Pečati srpskih srednjovekovnih vladara između zapadnih i vizantijskih uzora*, Beograd 2021, (doktorska disertacija u rukopisu odbranjena na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu)].

⁴¹ Д. МРЂЕНОВИЋ – А. ПАЛАВЕСТРА – Д. СПАСИЋ, *Родословне таблице и грбови српских династија и властеле*, Београд 1991², 89–91 [D. MRĐENović – A. PALAVESTRA – D. SPASIĆ, *Rodoslovne tablice i grbovi srpskih dinastija i vlastele*, Beograd 1991²].

преостале две види се на комаду папира којим је печат био покривен. Једнорепи лав се ослања на задње благо издигнуте ноге, окренут на леву хералдичку страну, с лицем управљеним према гледаоцу.⁴² На глави животиње налази се отворена кринова круна, док су обе предње ноге испружене испред његовог тела. У левој предњој шапи, која је нешто издигнутија, лав држи двоструки крст с Христовим трновим венцем.⁴³ Сада се не види најјасније да ли је и шта представљено с обе стране лавље главе, али би евентуално могле да буду у питању гранчице какве се виде на печату краља Вукашина око крунисане женске главе. На врату лава налази се извесно проширење, за које, због стања у коме се печат налази, није сигурно шта тачно представља – стилизацију гриве или неки додатни хералдички симбол. Из истог разлога није могуће у потпуности утврдити шта

⁴² За мотив лава у хералдици и његово значење видети L. VRTEL, *Heraldický lev (Príspevok k terminológii blazonu)*, *Slovenská archivistika* 43–1 (2008) 103–134; Д. АЦОВИЋ, *Хералдика у Срби*, Београд 2008, 161–175 [Д. АЦОВИЋ, *Heraldika i Srbi*, Београд 2008].

⁴³ Мотив крста с Христовим трновим венцем постоји у европској и угарској хералдици, видети I. TAKÁCS, *Az Árpád-házi királyok pecsétjei*, Budapest 2012, 48; IDEM, *Corona et Crux – Heraldry and Crusader Symbolism on 13th Century Hungarian Royal Seals*, *Hortus Artium Medievalium* 21 (2015) 54–61, pp. 60–61. То, ипак, не значи да је печат настао по Дмитровом преласку у Угарску, јер у том случају вероватно не би имао легенду на српском језику и ћириличном писму. Мотив Часног крста с трновим венцем је чест у православној иконографији у приказу Хетимасије („Приуговорљеног престола“), па се налази и на средњовековним фрескама у Србији и Македонији, на пример у Нерезима, Високим Дечанима и другде, видети А. ДАВИДОВ ТЕМЕРИНСКИ, Циклус Страшног суда, *Зидно сликарство манастира Дечана. Грађа и студије*, ур. В. Ј. ЂУРИЋ, Београд 1995, 191–211, стр. 196–197, сл. 1, 4 [А. DAVIDOV TEMERINSKI, *Ciklus Strašnog suda, Zidno slikarstvo manastira Dečana. Građa i studije*, ур. V. J. ĐURIĆ, Београд 1995, 191–211]; I. SINKEVIĆ, *The Church of St. Panteleimon at Nerezi: Architecture, Programme, Patronage*, Wiesbaden 2000, 35–36, 133, fig. 20, 200, pl. 9. Исти мотив може се наћи и на приказима св. цара Константина и царице Јелене (на пр. Свети Апостоли у Пећи, Лесново, Нова Павлица), укључујући и фреску у Марковом манастиру, видети М. ТОМИЋ ЂУРИЋ, *Фреске Марковог манастира*, 408–409, сл. 200; С. ГАБЕЛИЋ, *Манастир Лесново: историја и сликарство*, Београд 1998, 134 [S. GABELIĆ, *Manastir Lesново: istorija i slikarstvo*, Београд 1998]; Т. СТАРОДУБЦЕВ, Свети Константин и света Јелена у зидном сликарству у земљама Лазаревића и Бранковића (1371–1459), *Ниш и Византија XII*, Ниш 2014, 361–378, стр. 364, сл. 2, 372 [Т. STARODUBCEV, *Sveti Konstantin i sveta Jelena u zidnom slikarstvu u zemljama Lazarevića i Brankovića (1371–1459)*, *Niš i Vizantija XII*, Niš 2014, 361–378], где је наведена и друга литература о овој иконографској композицији у византијској и српској уметности.

тачно лав држи у десној шапи. Можда је у питању мач? Треба истаћи и да се иза задњих ногу лава налази још један, недовољно јасан детаљ.⁴⁴ Око ове хералдичке представе, дуж ивице печата, урезан је ћирилички натпис на српском језику: + снѧ пѣтѧть дмѧтра крѧлѣвнѧкѧ.⁴⁵

Текст документа

Nos, Demetrius, filius Wlkassini, comes comitatus de Zarand et castellanus de Vilagusvar etc, memorie commendamus tenore |2| presentium significantes quibus incumbit universis, quod Ladislaus filius Andree dicte Sike de Pankatha, actor ab una, parte vero ex altera |3| nobilis vir magister Stephanus Erdugh de Chama per ipsum Ladislaum super facto cuidam molendini in una domo, in quo duo canalialia |4| currentia in fluvio Feyerkeres habere dinoscuntur et exutunc (!) in causam attractus coram nobis personaliter constituti unanimiter sunt |5| confessi tali modo, quod licet ipsi a multis temporibus retroactis in facto ipsius molendini lites et questionum materias inter se habuis-

⁴⁴ Овај детаљ подсећа на челенку са два рога. Интересано је приметити да се комбинација лава и рогова, иако у нешто другачијој форми, јавља касније и на печатима деспота из породице Бранковић (Б. ХЕКИЋ, *Печати*, 163–164). Знатно касније, рогови око Херкулове батине јављају се као део хералдичке представе Македоније на једном од два грба на карти Винченца Коронелија из 1692. године. Ову варијанту грба Македоније спомиње и Павле Ритер Витезовић – Р. RITTER, *Stemmatographia sive armorum Illyricorum delineatio, descriptio et restitutio*, Vienna 1701, 69; С. ФИЛИПОВА, *Студији*, 81.

⁴⁵ За натписе овог типа на печатима из средњовековне Србије и Босне уп. А. ИВИЋ, *Стари српски печати и грбови*, Нови Сад 1910, 28, таб. 4, сл. 24, таб. 5, сл. 27; 32–33, сл. 43–45 [А. ИВИЋ, *Стари српски печати и грбови*, Нови Сад 1910]; Г. ЋРЕМОШНИК, *Студије*, 135, таб. 4, сл. 13а; 137–138, таб. 5, сл. 14д, таб. 6, сл. 14г; Р. АНДЕЛИЋ, *Srednjovekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970, 50–54, 60–61, 69–75, 77, 114, br. 25–27, 31, 42–51, 54; М. ШУИЦА – Т. СУБОТИН ГОЛУБОВИЋ, Повеља Вука Бранковића Дубровнику, *Стари српски архив* 9 (2010) 99–109, стр. 99–100 [М. ШУИЦА – Т. СУБОТИН ГОЛУБОВИЋ, Повеља Вука Бранковића Дубровнику, *Стари српски архив* 9 (2010) 99–109]; М. ИВАНОВИЋ, Повеља војводе Радосава Павловића Дубровчанима, *Грађа о прошлости Босне* 9 (2016) 73–83, стр. 77 [М. ИВАНОВИЋ, Повеља војводе Радосава Павловића Дубровчанима, *Грађа о прошлости Босне* 9 (2016) 73–83]; С. РУДИЋ, Повеља војводе Петра и кнеза Николе [Павловића] Дубровнику из 1454. године, *Грађа о прошлости Босне* 9 (2016) 101–117, стр. 110–111 [С. РУДИЋ, Повеља војводе Петра и кнеза Николе [Павловића] Дубровнику из 1454. године, *Грађа о прошлости Босне* 9 (2016) 101–117]; ИСТИ, Повеља Балше II којом потврђује Дубровчанима привилегије добијене од брата му Ђурђа, *Стари српски архив* 10 (2011) 103–107, стр. 105–106 [С. РУДИЋ, Повеља Балше II којом потврђује Дубровчанима привилегије добијене од брата му Ђурђа, *Стари српски архив* 10 (2011) 103–107]; Б. ХЕКИЋ, *Печати*, 96, 371, 373.

sent, [6] et exinde ambe partes non modica dampna, labores et expensas posse fuissent, tamen per nobiles et probos viros arbitros [7] de ipsam partem voluntate ad hec electos, qui inter ipsas partes pacem unionem fecerunt et litium dissensiones sedarunt taliter est [8] compositum et ordinatum, ut ipse magister Stephanus qui onus fratrum suorum in se assumpsit in facto prenotato de ipsis duobus canalibus, [9] unum quod voluerit liberam habeat eligendi et pacifice possidendi facultatem, secundum autem canale eidem Ladislavo et suis here[10]dibus libere remittere et assignare et in eodem pacifice conservare teneatur. Ita etiam ut si ipse Ladislaus aut eius heredes quando et quotiens[11]cumque in ipso canali unam aut duas rotas ordinare voluerit, tunc ipse magister Stephanus et fratres sui omnia ligamina ad ipsum [12] molendinum sufficientia et competentia de ipsorum silva excidi facere, dare et permittere teneantur. Ita etiam viam communem et pontem quibus [13] itur ad ipsum molendinum, necnon meatum aquae ad ipsum molendinum decurrentem, videlicet vulgo Gath vocatum, idem magister [14] Stephanus et fratres sui ipsorum propriis laboribus et expensis tenere et firmare teneantur, ipsum Ladislaum et suis heredes in eisdem [15] minime agravare debeant neque possint. Ita ligna pro igne ipsi molendino competentia et sufficientia, eidem Ladislavo aut suis [16] heredibus in silva ipsorum continuatum necesse fuerint quotienscumque securi facere permetterent sive omni molestia et perturbacione qualicumque [17] obligantes se nichilominus ipse partes coram nobis, ut si aliquorum temporum in concessu quispiam aliquem ipsorum ratione ipsius mo[18]lendini litis materia et questione molestare et perturbare nitetur coram quocumque iudice ecclesiastico vel seculari, extunc ipse [19] partes ambe cum ipsorum literatoriis instrumentis necnon propriis laboribus et expensis alterutrum manutenere et defensare debeat [20] et teneatur indefesse, que omnia et singula premissa ipse partes coram nobis inviolabiliter tenere et observare promiserunt harum [21] literarum nostrarum testimonio mendiante, quas eisdem concessimus ob maiorem rei rectitudine sigilli nostri impositione consignatas. Datum [22] Bude, in domenica Esto michi in Deum, anno Domini millesimo quadringentesimo quinto.

Превод

Ми, Димитрије син Вукашина, жупан жупаније Заранд и кастелан Вилагошвара итд, садржајем ове исправе дајемо на знање свима којих се ово тиче, да су се Ладислав, син Андрије званог Сике од Панкоте, тужилац с једне, и с друге пак стране племенити муж магистар Стефан Ердег од Чаме, тужени у парници од истог Ладислава због неког млина на једном имању, за који је познато да има два канала који теку према реци Бели Кереш, лично пред нама састали и једнодушно изјавили на следећи начин, да иако су они током дугог протеклог времена међу собом имали

парнице и спорна питања око овог млина, и отуда су обе стране могле да претрпе не малу штету, трудове и трошкове, ипак је путем племенитих и поштених мужава пресудитеља (мировних судија), добровољно за ово изабраних од самих страна, који су између ових страна постигли мир и јединство и умирили парничке свађе, тако утврђено и уређено, да овај магистар Стефан, који је на себе примио и обавезу своје браће у поменутој ствари око та два канала, једног кога буде желео да изабере по слободној могућности и да га мирно поседује, а за други се, пак, обавезао да буде слободно враћен и предат самоме Ладиславу и његовим наследницима да га мирно користе. Такође, уколико овај Ладислав или његови наследници како и колико год буду желели да у самом каналу поставе један или два (воденичка) точка, тада су овај магистар Стефан и његова браћа обавезани да дају и дозволе да сва дрва потребна и прикладна за овај млин буду посечена у њиховој шуми. Такође, исти магистар Стефан и његова браћа су у обавези да својим властитим трудом и трошком одржавају и поправљају јавни пут и мост који воде до овог млина, као и водоток који до тог млина тече, а који се уобичајено зове Гат, и за то самог Ладислава и његове наследнике неће ни најмање моћи да обавезују и да га тиме оптерећују. Такође, овоме Ладиславу и његовим наследницима непрекидно мора бити дозвољено да у њиховој шуми насеку колико год дрва за ватру буде потребно и прикладно за овај млин, без икаквог малтретирања и каквог год узнемиравања. Обавезујући се ништа мање пред нама, да ако у неком тренутку која год страна из неког свог разлога крене досађивати и узнемиравати парницом и питањем око овог млина пред којим год световним или црквеним судијом, тада су обе ове стране, свака од њих, дужне и обавезане да је воде и да се неуморно бране са својим писменим исправама као и властитим трудовима и трошковима, за које свеукупне и појединачне одредбе су се ове стране пред нама обавезале да их без нарушавања држе и чувају путем овог нашег писменог сведочанства, које смо њима издали, за већу тачност овереног нашим утиснутим печатом. Дано у Будиму у недељу Педесетнице,⁴⁶ лета Господњег хиљаду четиристопетог.

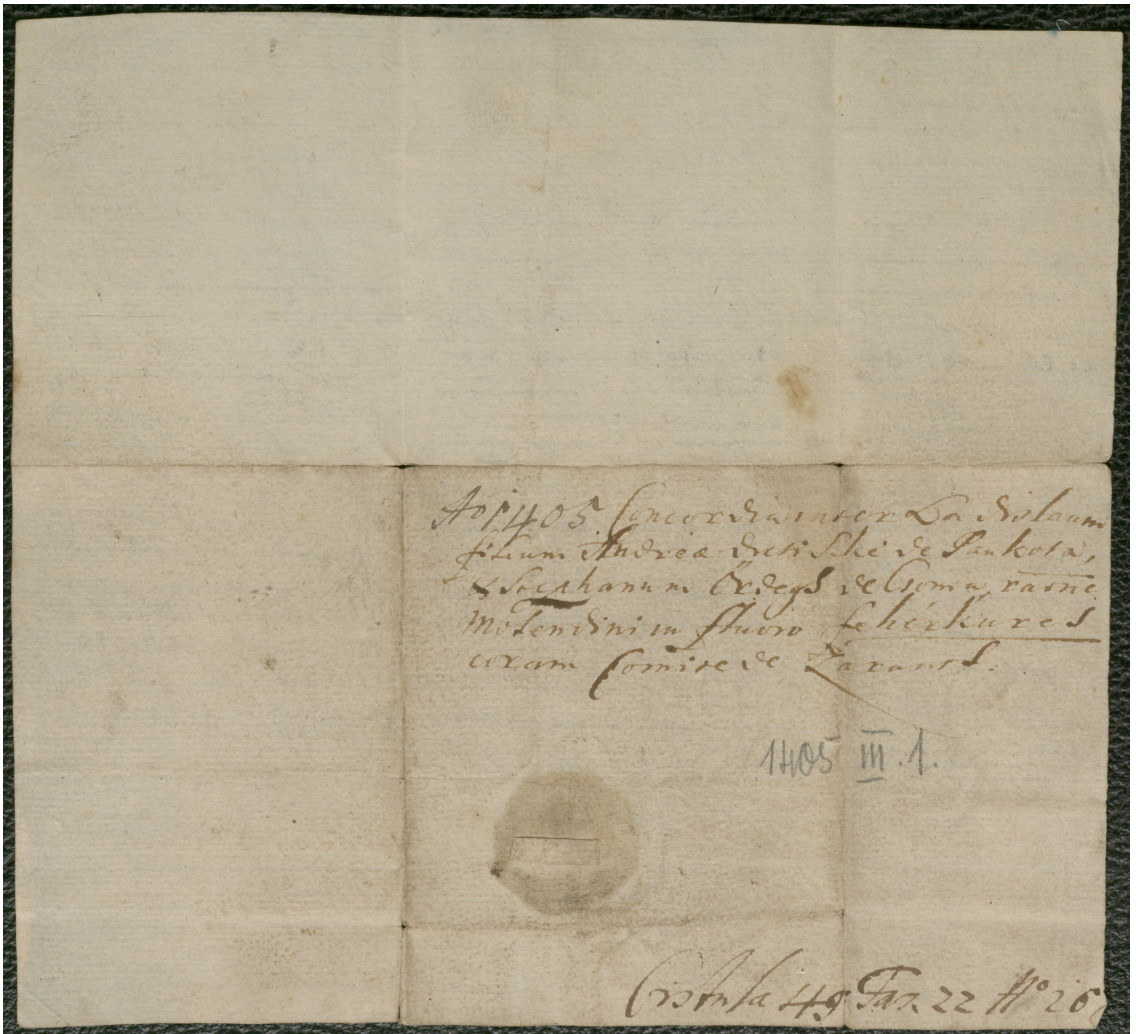
⁴⁶ Седма недеља (49. дан) пре Васкрса, Покладна недеља – 1. март 1405. године. Назив *Esto michi in Deum* потиче од стихова из 30. псалма који се ове недеље певају у уводном делу мисе.



Исправа о споразуму између Ладислава од Панкоте и Стефана Ердга од Чаме, 1. март 1405. године (АТ-ОеStА/ННStА SB Familienarchiv Erdödy Urkunden D 9033).



Печат Дмитра Краљевића са исправе од 1. марта 1405 године (АТ-ОеStА/ННStА SB Familienarchiv Erdödy Urkunden D 9033).



1405. concordia inter Da. Wilhelmum
filium Andree dei Sicilie Pankotai,
et Stephanum Erdegi de Coma, rasnie
Molendini in fluvio feherkure et
coram comite de Zarant.

1405 III 1.

C. 49. 22. 11. 20.

Полејина исправе о споразуму између Ладислава од Панкоте и Стефана Ердеха од Чаме (AT-OeStA/HHStA SB Familienarchiv Erdödy Urkunden D 9033).

Дипломатичка анализа

Све три исправе⁴⁷ Дмитра Краљевића представљају пресуде и писане су према истом обрасцу. По својој форми припадају отвореним листовима (*litterae patentes*), стилизованим према угарском формулару, познатим и под називом наредбодавно, односно мандаторно писмо (*littera mandatoria*). Њима се, између осталог, бележе и изјаве, пресуде и одлуке.⁴⁸ У првом случају у питању је изјава (*testimonio*) дата на суду, а у другом и трећем споразумне пресуде.

На почетку све три исправе налази се интитулација, у којој Дмитар за себе користи владарску множину, те најпре истиче своје краљевско порекло, а тек затим и своје угарске титуле. Разлика је у томе да у прва два акта наводи само да је кастелан Вилагошвара и жупан Заранда (I, II), док се у трећем, сходно примени скраћенице *etc*, наговештава могућност да је у питању скраћена интитулација (III). Стога управо тај трећи акт, иначе писан нешто свечанијом формом, отвара и више питања на која за сада немамо одговор. На пример, како је гласила његова евентуална пуна титула, да ли је она имала другу форму и пре 1405. године, да ли је и када Дмитар добио и друга достојанства од краља Жигмунда, те да ли је његова пуна титула садржала и неке додатне елементе везане за власт куће Мрњавчевића. На интитулацију у сва три случаја настављају се општа инскрипција и промулгација којима се садржај исправе поверава памћењу или саопштава свима заинтересованима (*memorie commendamus*

⁴⁷ Како се текст не би константно оптерећивао називима аката, ради њиховог разликовања овде се у анализи као њихове ознаке користе римски бројеви I, II, III, који су им додељени према хронологији њиховог издавања. Односно, број I означава акт од 1. септембра 1404, II акт од 15. септембра 1404. и III за акт од 1. марта 1405. године.

⁴⁸ О одликама угарских исправа као и о угарским формуларима које су касније користили и деспот Стефан и деспот Ђурађ, а који су присутни и у овде анализираним актима, као и о појединим формулама овде коришћеним видети детљаније А. Крстић – Н. ИСАИЛОВИЋ, Повеља деспота Ђурађа Бранковића за цех кројача у Нађбањи, *Мешовита грађа (Miscellanea)* 41 (2020) 7–29, стр. 18–19, с ранијом литературом [А. KRSTIĆ – N. ISAILOVIĆ, Povelja despota Đurđa Brankovića za ceh krojača u Nađbanji, *Mešovita građa (Miscellanea)* 41 (2020) 7–29]; А. Крстић – Н. ИСАИЛОВИЋ, Исправа деспота Стефана Лазаревића о годишњем сајму у граду Мункачу (Некудим, 6. мај 1427. године), *Иницијал. Часопис за средњовековне студије* 9 (2021) 209–222, стр. 218, 221, са старијом литературом [А. KRSTIĆ – N. ISAILOVIĆ, Isprava despota Stefana Lazarevića o godišnjem sajmu u gradu Munkaču (Nekudim, 6. maj 1427. godine), *Inicijal. Časopis za srednjovekovne studije*, 9 (2021) 209–222].

per presentes, universis quibus expedit significantes) (I, II). У трећем акту, како је и напоменуто, она је нешто свечанија и заправо спаја два претходна обрасца (*memorie commendamus tenore presentium significantes quibus incumbit universis*).⁴⁹

Након уводних елемената, централни део свих исправа с текстом започиње речцом *quod*, на коју се у првом случају наставља петиција, сходно чињеници да је у питању изјава поводом тужбе за неизршени договор поводом исплате новца, јахаћих коња и винограда у одређеном термину (I). У друга два акта на речцу *quod* наставља се експозиција, у којој се износе детаљи склопљених споразума. У акту II то су исплата новца и подела јахаћих коња, а у III млин и подела водотока важних за његово, као и функционисање осталих будућих млинова. На експозицију се надовезује диспозиција, у којој се истиче да је споразум пуноправан, те се судске инстанце (у првом случају краљев суд, а у другом било који световни или црквени суд) проглашавају надлежним за спорове који буду настали у њиховом даљем спровођењу (II, III). У случају последњег акта (III), диспозиција је нешто ширира, те садржи додатне одредбе ради дефинисања обавеза о одржавању јавног пута и моста за млин, потенцијалне изградње нових млинова, те посебно питања додељивања права сече шума. За њу је било неопходно и иначе да се изда посебна дозвола, а овом приликом је било потребно да се то и посебно нагласи, с обзиром да је у питању била сеча шуме на туђем имању.

Завршни део исправа разликује се сходно самом типу акта. Тако се први акт, који је уједно и изјава, односно сведочанство о неизвршеним обавезама, завршава короборацијом, у којој се као средство обезбеђења наводи издата изјава. У другом короборација у потпуности изостаје, док у трећем короборацију чини најаву издања датог акта, као и најаву печатења сопственим печатом као средством аутентификације. У случају најаве свог печата Дмитар поново користи владарску множину (III), што је сасвим уобичајено за угарске акте. Сва три акта завршавају се потпуном формулом датума, такође према угарском обрасцу, која у сва три случаја садржи место и време настанка исправе. Датум је дефинисан месецом и даном према празновању сходно католичком календару, док је година, дата према ери од Христовог рођења, у сва три случаја другачије записана. Први пут написана је римским цифрама, с тим да је последња цифра исписана словима (I), у другом документу последња цифра исписана

⁴⁹ Видети изнад нап. 48.

је бројем, док је остатак године исписан словима (II), а у трећем година је исписана у целини словима (III).⁵⁰

Сва три акта су, како је већ речено, била запечаћења – први с три, а други с четири печата. У оба случаја на актима је био и Дмитров печат, и то увек на последњем месту, док је трећи био запечаћен само једним, личним печатом Дмитра Краљевића.

Aleksandra Fostikov – Aleksandar Krstić

THREE DOCUMENTS AND A SEAL OF DMITAR KRALJEVIĆ

Summary

The paper represents a critical edition with photographs, description, translation into Serbian and diplomatic analysis of three Latin documents issued in Hungary in 1404 and 1405 by DMITAR (Demetrius) KRALJEVIĆ, the youngest son of Serbian King VUKAŠIN (1365–1371). After his father's death in the Battle of the Maritsa River (1371) DMITAR stayed at his family's territory in western Macedonia, but he crossed over to Hungary with his brother ANDRIJAŠ in 1394. Entering the service of King SIGISMUND of Luxembourg, DMITAR performed the duties of the count of ZARÁND and the castellan of VILÁGOSVÁR for several years and in this capacity, he issued the mentioned documents. Two of these documents, regarding a property dispute between the noblemen LADISLAUS SYKE of PANKOTA and ALEXIS of ÓSTELEK, were issued on September 1 and 15, 1404 in SZINEKE (Sintea Mică) in ZARÁND County. These two acts have been known for more than a century since they were published in the collection of documents on the Hungarian-Serbian relations in the Middle Ages by LAJOS THALLÓCZY and ANTAL ÁLDÁSY (1907). The third document, which DMITAR KRALJEVIĆ issued in BUDA on March 1, 1405, regarding the regulation of the dispute over a mill and mill canals on the FEHÉR-KÖRÖS (Crișul Alb) river between the aforementioned LADISLAUS of PANKOTA and STEPHEN ÖRDÖG of CSAMA, was not known or published until now. The special value of this document is that it has a well-preserved wax seal of DMITAR KRALJEVIĆ with a heraldic representation and a Cyrillic inscription in the Serbian language (“This is the seal of DMITAR KRALJEVIĆ”), which was also unknown until

⁵⁰ Видети нап. 48.

now. The other two documents also bore the same seal, but they were too damaged to be of any use. On the basis of the seal, it can be concluded that Dmiatar had his share in the government of the Mrnjavčević state in western Macedonia. The seal inscription also testifies that the anthroponym Kraljević, recorded in folk tradition concerning Dmiatar's brother King Marko (1371–1395), was their surname in the true sense of the word. All three documents are kept in the Erdödy family archive, which is deposited in the Austrian State Archives in Vienna (Österreichische Staatsarchiv, Wien. Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Familienarchiv Erdödy).

Keywords: Dmiatar Kraljević, the Mrnjavčević dynasty, medieval Serbia, medieval Hungary, Macedonia, Crişana, Világosvár (Şiria), Zaránd (Zărând) County, diplomatics, sigillography.

Чланак примљен: 27. септембра 2023.

Чланак прихваћен: 29. новембра 2023.